ELEMENTE GERMANE ÎN TERMINOLOGIA FIERĂRIEI DIN MOLDOVA. PRIVIRE ISTORICĂ

DE

I. A. FLOREA

Prelucrarea metalelor este una dintre cele mai importante ocupații neagricole. Pe teritoriul nostru, cercetările arheologice atestă practicarea ei neîntreruptă, din cele mai vechi timpuri. La termenul, probabil din substrat, *vatră* [1], se adaugă din timpul formării poporului român cîteva denumiri de primă importanță de origine latină : *a bate, faur, fier, cui, foale, cărbune, a fereca.* În feudalismul timpuriu, ocupația cunoaște un nou avînt, fapt care ne aduce în limbă termeni, de origine slavă, denumind realități esențiale în fierărie : *ciocan, clește, daltă, nicovală, potcoavă* etc. Mai tîrziu influența turcească ne aduce, și în acest domeniu, cîteva denumiri importante : *burghiu, caia, menghină,* și altele de mai mică importanță, unele ieșite din uz [2].

Tot în evul mediu un moment important în dezvoltarea fierăriei românești este apropierea fierarilor sau cumpărătorilor români de experiența tehnică avansată a breslașilor germani. Prin legături permanente cu meșterii sași din Brașov, Bistrița și Sibiu, mai tîrziu cu marile centre ale Austriei, cu Polonia, Ungaria și statele germane am primit arme, clopote și arcuri de trăsură, căruța nemțească cu roți ferecate, pluguri perfecționate, cuțite, lăcate, broaște etc. ; am primit totodată, direct sau prin intermediul vecinilor slavi sau unguri [3], numeroși termeni, ca *pilă, ghint, șină, rașpă, bleah, șurub, meșter, raf, coarbă.* etc.

---

[1] I. I. Rusu, *Elemente autohtone în limba română*, Editura Academiei R. S. România, București, 1970, p. 21—211.

[2] Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturei române*, v. II, partea 1, București, Editura Socec, 1900 : *burghiu* (p. 64), *caia* (p. 76), *calamgiu* (p. 396), *cazangiu* (p. 99), *cherpedin* (p. 107), *ghiunie* (p. 398), *iabașa* (p. 218), *madem* (p. 241), *mangal,* (p. 246), *mischiu* (p. 262) *nalbant* (p. 269), *tuci* (p. 266), *tinichea, tinichigiu* (p. 360), *tumbac* (p. 368).

[3] Ion Borcia, *Deutsche Sprachelemente im Rumänischen*, în „Zehntner Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache zu Leipzig", Leipzig, 1904, p. 147 ; Vasile Arvinte, *Raporturile lingvistice germano-române*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XIX, 1968, p. 22.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

Alți cîțiva termeni întregesc tabloul terminologiei esențiale a fierăriei medievale românești : *priboi, cujniță, a căli,* slavi, *baros, pirostrie,* aduși de fauri țigani de la greci, *ilău,* maghiar, *ghin* și *pleaftură,* cu etimologia încă nesigură.

În perioada care se întinde în linii mari între secolele al XV-lea și al XVIII-lea, meșterii care prelucrau metalele erau, în cea mai mare parte, autohtoni [4]. Mai mult, în afară de puținii meșteri liberi stabiliți în tîrguri și orașe, cei mai mulți dintre ei, mai ales fierarii, potcovarii, căldărarii, erau robi țigani [5] domnești, mănăstirești sau boierești. *Fauri, țigani, căuaci, covaci, fierari, covali* sau *meșteri* [6], lucrînd sau uneltind *acioaie* [7] (sau *cioaie* [8]), *alamă, aramă, cositor* (sau *costor* [9] și *cosotor* [10]), fier alb, fier galben, plumb, oțel, dar mai ales fier, cu uneltele sau ciniile cunoscute, ei făceau produse de o mare diversitate [11]. Paralel cu aceste produse destinate nu atît pieții cît nevoilor domeniului feudal și neînsemnatelor comenzi, izvoarele istorice atestă și importuri din această branșă [12], ca și aducerea unor meșteri străini în țară pentru unele lucrări mai importante. Totuși, chiar dacă asemenea importuri erau frecvente, iar meșterii străini (de exemplu clopotarii, cuțitarii și armurierii) erau considerați mai pricepuți decît cei locali, se poate spune că cel mai important loc în practicarea fierăriei medievale românești îl ocupau autohtonii. În acest sens, semnificative ni se par demersurile repetate și insistente ale domnilor și boierilor în privința importării fierului brut [13], fapt care sprijină ideea unei bogate activități meșteșugărești domeniale interne.

Dar situația socială a majorității fierarilor constituia o frînă în dezvoltarea meșteșugului. Siliți să lucreze numai anumite produse tradiționale și numai pentru nevoile feudalului, lipsiți de orice stimulent economic și social, în condițiile unei înzestrări tehnice minime și cu metode

[4] N. Iorga, *Istoria industriilor la români,* București, 1927, p. 51—52 ; Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul mediu,* București, 1969, passim.

[5] V. A. Ureche, *Istoria Românilor,* București, 1891 s.u., III, p. 79 ; George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România,* București, 1939, p. 33 și 63.

[6] I. A. Florea, *Nume de agent și de ocupație în terminologia fierăriei,* în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XXIII, 1972, p. 41—75.

[7] „Arhivele Olteniei". Editată de C. Fortunescu, Craiova, III, 1924, nr. 12, p. 149, an 1687.

[8] *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la Brașov,* I 1521—1799, București, 1955, p. 58, an. 1709.

[9] N. Iorga, *op. cit.,* p. 196, doc. an 1722, Iași.

[10] T. Ștefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc,* București, 1915, p. 28, doc. an 1723.

[11] N. Iorga, *op. cit.,* p. 49—51.

[12] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană,* București, 1925, p. 212—213 ; Ioan Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească,* București, 1905, p. 11, 17, 25, 32, 37, 57, 72, 92, 124, 221, 243, 255, 297, 304 ; id., *Documentele lui Ștefan cel Mare,* București, 1913, I, p. 95, II, p. 272—276.

[13] Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *op. cit.,* p. 50 : „posibilitățile interne de satisfacere a cerințelor industriei prelucrătoare erau, adesea, insuficiente, continuîndu-se și în această vreme importul din Transilvania a unor cantități sporite de semifabricate și mai ales de materie primă, în special fier, aramă, oțel".

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

de lucru puțin evoluate, țiganii fierari erau sortiți să desfășoare o activitate pe care numai ieftinătatea mîinii de lucru o făcea rentabilă.

Nici breslele pămîntene, neîncurajate de domnitor și impuse la un regim fiscal foarte sever, nu s-au putut dezvolta normal. Dealtfel, deși existau de mai multă vreme, breslele moldovenești din domeniul prelucrării metalelor, datorită nivelului modest al meșteșugului practicat, nu au constituit un adversar de carecare importanță pentru concurenții de aiurea, care îmbinau profitabil desfacerea produselor proprii cu cea a produselor negutate din țările de obîrșie.

Această stare internă s-a combinat cu împrejurări externe nefavorabile pentru fierarii români. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, după stabilirea consulatelor străine la București și Iași, vin la noi, mai ales din țările Imperiului austriac (devenit, prin extinderea stăpînirii asupra Transilvaniei și, mai tîrziu, a Bucovinei, puternic vecin), numeroși meșteri, printre ei și fierari, caretași, alămari, lăcătuși, strungari, mecanici, tinichigii. Toți aceștia, înzestrați cu unelte mai perfecționate și cu metode de lucru noi, bucurîndu-se în același timp de unele avantaje economice, scutiți de dări și protejați de consulate, au cunoscut o rapidă ascensiune economică și s-au impus în scurtă vreme în concurența cu meșterii pămînteni. Această convietuire, uneori dramatică, a meșterilor români și austro-germani a dus, incontestabil, la un nou avînt al prelucrării metalelor la noi. Cele trei faze anterioare din dezvoltarea fierăriei și anume cea română veche, cea slavă și cea germană medievală, se dovedesc a fi fost puncte de simplă evoluție în comparație cu revoluția produsă de valul austro-german modern, ultimul și cel mai important moment al dezvoltării fierăriei meșteșugărești la noi.

În articolul de față ne propunem să prezentăm evoluția acestor relații economice și implicit lingvistice între meșterii austro-germani și meșterii români, căile de pătrundere a termenilor de fierărie de origine germană, în limba română, momentele și profunzimea acestui proces, desfășurat activ pînă în primele decenii ale secolului nostru.

Înglobată într-un cadru mai larg, fie al influenței germane asupra limbii române sau a unor graiuri, fie al terminologiilor profesionale, problema a avut numeroși și stăruitori cercetători [14], care au formulat

[14] Ion Borcia, *op. cit.*; Simion C. Mîndrescu, *Influența culturii germane asupra noastră, I Influența germană asupra limbii române*, Iași, 1904; S. Pușcariu, *Limba română*, I, București, 1940, paragraful 118; Mircea Zdrenghea, *Rumänisch-deutsche Sprachbeziehungen*, în *Mélanges linguistiques*, București, 1957, p. 149—158; A. Roceric, *Elemente germane în limba română pe baza Atlasului lingvistic român*, în „Fonetică și dialectologie", III, 1961, p. 177—189; Șt. Binder, *Contribuții la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare românești*, în „Analele Universității din Timișoara. Seria Științe filologice", I, în vol. III, 1965, p. 103—121, II, în vol. IV, 1966, p. 221—245, III, în vol. V, 1967, p. 49—72, IV, în vol. VI, 1968, p. 189—202; W. Bahner, *În legătură cu studiile despre elementele germane din vocabularul limbii române*, în „Cercetări de lingvistică", VIII, 1963, nr. 1, p. 83—91; Vasile Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice", Filologie, Iași, VIII, fasc. I, 184 p.; id., *Criterii de delimitare a împrumuturilor săsești ale limbii române*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XVI, 1965, p. 97—109; id., *Raporturile...*; id., *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlasses)*, Academie Verlag, Berlin, 1971; Teofil Teaha, *Termeni*

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

observa, mulți dintre supușii Rusiei, prin nume sau loc de origine, erau tot reprezentanți ai meșteșugului austriac, a cărui sferă de influență depășise granițele vastului imperiu. La toți aceștia trebuiau adăugați măcar o parte dintre numeroșii negustori, stabiliți în țară sau venind în răstimpuri, cunoscuți sub numele de „brașoveni", „lipscani" și „de Viena". Pe lîngă alte mărfuri, ei aduceau și unelte sau produse de fierărie și le vindeau sub numele lor de acasă [22]. Numărul celor care prelucrau metalele veniți din imperiu sau dintr-o zonă limitrofă în care ar fi putut învăța meșteșugul tot în limba germană a sporit an cu an, după

născut în Austria, venit de 2 ani (f. 444) ; ținutul Bacău : Ioan Hulub, născut la Cernăuți, venit de 22 de ani, caretaș (rezoluția : va fi socotit raia), (f. 460) ; ținutul Putnei : Franț Viholt, neamț, născut la Cernăuți, venit de 7 ani, herar (f. 477); ținutul Tecuci : Otul Nuton, neamț, născut la Cernăuți, mecanic morar (f. 496) ; ținutul Tutova : Chiriac Tănase, sîrb, născut la Brașov, căldărar (f. 519), Dimitrie Dragan, sîrb, născut la Brașov, căldărar (f. 523)".

[20] *Ibid.* „Sudiții prusienești din ținutul și orașul Iași : Fridric Șafăr, născut la Șoferin, venit de 4 ani, are carte de călătorie, caretaș (f. 224), Cristian Raineche, născut la Osternenburg, venit de 29 de ani, vîrsta 43 de ani, caretaș (în rezoluție : venit de 29 de ani și cu casă proprie, nu poate fi sudit ; f. 227), Gheorghe Viderman, născut în Galiția, venit de 2 ani, lăcătuș (f. 227), August Șaider, născut la Vaisenfal în Prusia, venit de 2 ani, lăcătuș (f. 229), Carol Fornișel, născut la Berlin, venit de 18 ani, ternechegiu (f. 223), Gustav Clendar, născut la Holștein, venit de 6 luni, lucrează la butci (f. 224), Cristov Raineche, născut la Osternenburg, venit de 13 ani, butcar (f. 225), Mihail Liper, născut la Stetin în Prusia, venit de 12 ani, caretaș (f. 235), Vilhelm August Beche, născut la Berlin, venit de 2 luni, lăcătuș (f. 235), Vilgelm Hanțen, născut la Berlin, venit de 8 zile, alămar (f. 235) ; ținutul Bacău : August Andreaș, născut în Prusia, venit de 3 ani, lăcătuș" (f. 470).

[21] *Ibid.* : „Sudiții rosienești din ținutul și orașul Iași : Pavel Felics, neamț, născut la Varșovia, venit de 14 ani, caretaș (în rezoluție : fiindcă a stat mult timp în Moldova, să fie raia ; f. 141), Stanislav Dimbru, leah, născut la Covno, venit de 14 ani, lăcătuș (în rezoluție : fiindcă are casă de veci, să fie raia ; f. 149), Mutie Iscovici, evreu, născut în Chișinău, venit de 5 ani, tinichigiu (f. 158), Șmuli Moșcovici, evreu, de la Camenița, venit de 20 de ani, vîrsta de 28 ani, alămar (în rezoluție : nu poate fi sudit ; f. 162), Beni Zelmanovici, evreu din Jitomir, venit de 21 de ani, alămar (f. 163), Daniil Cloci, leah, născut la Olisa, Lehia, venit de 34 de ani, vîrsta 47 de ani, caretaș (în rezoluție : nu poate fi sudit ; f. 190) ; ținutul Botoșani : Ioan Levandațchi, leah, venit de copil, lefticar (f. 337), Iohan Belițchi, polenc, născut în Rusia, venit de 16 ani, lăcătuș (f. 338), Abram Abramovici, evreu, născut la Chișinău, venit de un an, tinichigiu (f. 345) ; ținutul Roman : Fișel Itșcul, evreu, venit de 15 ani, negustor cu marfă de fierărie (f. 448) ; ținutul Covurlui : Hristian Biurchiu, neamț, născut la Vitenberg, venit de un an, caretaș" (f. 532).

[22] *Handelverhältnisse der Moldau und Walachei im Jahre 1843 mit besonderer Rücksicht auf die K. K. Staaten,* în „Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde", Brașov, VIII, 1844, nr. 21—22 : „Die Wareneinfuhr aus Österreich wird teils zu Lande über die Gränzstationen der Bukowina und Siebenbürgens, teils auf der Donau mit den Damfbooten bewerkstelliget. Dieser Einfuhrhandel befindet sich größten Teil in den Händen österreichischen Untertanen, die seit vielen Jahren in Donaufürstentümern blühende Handeletablissements besitzen", p. 153, ...Dieselbe Kaufleute, welche die Leipziger Messen besuchen, realisieren auf ihrer Rückreise in Wien bedeutende Einkäufe an österreichischen Industrie-Erzeugnissen, die im hierortigen Handel sämmtlich als Wiener Waren bezeichnet werden. Die vorzüglichsten derselben sind Tuche [...], Schuhmacher-Arbeiten [...], Wiener Wägen, [...] böhmische Gläser, ordinäre und feine Spiegel, Spiegelgläser, Eisen-und Stahlwaren", p. 154.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

cum ne putem da seama dintr-o situație a supușilor austrieci din Moldova alcătuită la numai opt ani de la catagrafia precedentă. Apar, pe lîngă vechile nume, altele noi [23]. La fel, printre supușii prusieni, la 1845 erau destui meșteșugari fierari nou veniți [24].

Se impun cîteva considerații în legătură cu toți aceștia. Este evident, în primul rînd, numărul destul de însemnat al românilor, unii din Transilvania, alții din Bucovina aflată sub ocupația austriacă. Românii transilvăneni cunoșteau meșteșugul de la meșterii sași, sau de la austriecii stabiliți nu de multă vreme (1687) în Transilvania. La începutul secolului al XIX-lea influența austriacă avusese vreme a se manifesta chiar și asupra meșteșugului săsesc cu bogată tradiție [25], cu atît mai mult asupra românilor care abia sub austrieci căpătaseră oarecari drepturi de a învăța și exercita meserii, drepturi care altădată, sub Ungaria, erau, cel puțin în orașe, exclusiv ale breslelor săsești [26]. Acești români, neputînd să-și exercite cu toată libertatea meseria în Transilvania, se stabileau în Moldova, aducînd cu ei meșteșugul austriac sau săsesc (dar înnoit și acesta de influența austriacă). Și mai ușor veneau românii bucovineni în Moldova. Fapt este că acești meseriași, care aveau ca limbă maternă româna iar meșteșugul îl învățaseră sub forma austriacă, venind în Moldova, au constituit un foarte important factor în procesul de răspîndire a tehnologiei și terminologiei austriece printre meșterii moldoveni [27].

În al doilea rînd, se constată eterogenitatea etnică și locală a celor-lalți nou veniți, acestei eterogenități corespunzîndu-i de bună seamă și

---

[23] Arh. St. Iași, *Secretariatul de Stat al Moldovei*, nr. 66, an 1832 : „stabiliți în Iași : Iohan Sais, fierar (f. 34), Peter Stamasichevici, venit din Lemberg, Galiția, caretaș (f. 43), Herșe Goldfarb, din Galiția, caretas (f. 52), Nicolae Covalschi, din Galiția, droșcar (f. 53), Simion Vasile Dimitriu, din Brașov, fierar (f. 54), Hriste Turculeț, din Suceava, caretaș (f. 57) ; în Galați : Nechifor Cuznețenco, din Cernăuți, lăcătuș (f. 102) ; *ibid.*, nr. 67 ; în Bacău : Covaci Miclouș, din Cernat, Transilvania, fierar (f. 47) ; în Fălticeni : Moise Șverdgher, din Suceava, căldărar (f. 86) ; *ibid.*, nr. 69 : stabiliți în Botoșani ; Clim Contrașiev, din Bucovina, negustor de fier (f. 16), Iohan Leah, din Ungaria, arămar (f. 17), Loghin Andreov, din Bucovina, fierar (f. 22), Moses Gutman, din Sadagura, Bucovina, lucrător de aramă (f. 32) ; *ibid.*, nr. 186 (an 1833) : în Focșani : Matias Pol, din Suceava, caretaș (f. 23) ; în Dorohoi : Strul Framer, din Cernăuți, căldărar (f. 54) ; în Roman : Abraham Pantofel, din Galiția, alămar (f. 76) și Nusăm Volf, tot așa (f. 77) ; în Iași : Ilie Fratița, din Suceava, caretaș (f. 99), Francisc Tomovici, din Gherla, lăcătuș" (f. 101).

[24] *Ibid.*, nr. 1384 (an 1845) : „Bonin Heinrich, fierar, născut în Lassen ; Memnitzer Frieds, tinichigiu, Danzig ; Düring Iohann, din Königsberg ; Heydmann Georg, fierar, Hamburg ; Walmes Wilhelm, fierar, Berlin ; Kàczhowscki Alex., tinichigiu, Poznan ; Kamsetzer August, tinichigiu, Berlin ; Maske Ludwig, fierar, Stettin ; Behr Schmul, tinichigiu, Poznan".

[25] Friedrich Krauß, *Wörterbuch der nordsiebenbürgischen Handwerkssprachen*, Siegburg, 1957, p. XVIII—XXI.

[26] Eugen Pavlescu, *Meșteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII—XIX)*, Editura Academiei R. S. România, București, 1970, p. 16 ș.u.

[27] Arh. St. Iași, *Documente*, pach. 481, nr. 59 (an 1835) : un fierar moldovean Toader Paladi face 4 topoare, 3 cuțitcaic, un ghin și un sfredel lingură, restul lucrurilor de fier comandate de Costache Conachi urmînd a fi făcute de Gh. Brașovanu.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

una lingvistică. Ca cetățeni ai unui stat multinațional, acești supuși austrieci cunoșteau limba oficială a imperiului măcar în măsura pe care le-o impunea calitatea lor de meșteșugari în relații cu clienții, furnizorii și colegii lor. În această situație, germana lor austriacă era desigur aproximativă, coruptă de bilingvismul celor mai mulți dintre ei. Folosită de austriecii propriu-ziși, de germanii din Prusia, Saxonia și Bavaria, de cei din Boemia și de cei din regiunea Zips din Ungaria, de sașii din Transilvania și de evreii din Galiția, ca să nu mai vorbim de românii transilvăneni, de unguri, de cehi, de slovaci, de polonezi și de unii ucraineni, terminologia fierăriei este, încă înainte de venirea acestor meșteri în Moldova, o problemă de dialectologie germană. Această mare diversitate fonetică și semantică și preponderența pronunției austriece s-a transmis și împrumuturilor germane din terminologia românească a fierăriei. De aceea ni se pare nu numai imposibil dar și greșit a încerca să explicăm fiecare variantă românească coruptă, adesea de nerecunoscut, pe baza evoluției fonetice a limbii române. Adaptarea fonetică și încadrarea morfologică în română sînt alegice și acest fapt are ca primă cauză diversitatea lingvistică a celor care aduc noii termeni, iar cea de a doua cauză este caracterul nesistematic și oral al contactului care ocazionează împrumutul. Nici mai tîrziu, pe terenul limbii române, elementele germane atît de numeroase în terminologia fierăriei meșteșugărești nu se decantează, în sensul unificării variantelor și normării în raport cu limba literară, ci, din contra, sînt puncte de plecare pentru noi variante, contaminări și calcuri, de cele mai multe ori creații strict individuale. Explicația ar fi locul periferic pe care-l ocupă în limbă terminologia meșteșugărească și faptul că primele încercări de normare și unificare a terminologiei profesionale sînt tîrzii și afectează numai nivelul terminologiei industriale, aceasta din urmă marcată de o puternică influență franceză cultă.

Decăderea treptată, în timpul unui secol, a acestei terminologii de expresie austriacă la nivelul de „vorbire de atelier" la începutul secolului al XX-lea și apoi, pînă în prezent, la condiția de terminologie meșteșugărească în mediul rural, reprezintă, ținînd seama de împrejurări, un proces firesc, iar dispariția ei în viitor este ușor previzibilă.

În asemenea condiții, studierea împrumuturilor germane din terminologia fierăriei va trebui să se împletească permanent cu istoria relațiilor economice dintre meșterii români și cei străini dintr-o perioadă de mai bine de un secol. Caracterul divers, adesea contradictoriu, al numeroaselor atestări din acest timp va impune o cercetare lingvistică nuanțată și largă, corespunzătoare însuși cadrului istorico-economic al împrumutului.

Căile pătrunderii elementelor germane în terminologia fierăriei în Moldova sînt trei : relațiile economice și comerciale ale meșteșugarilor români cu meșteșugul austro-german în afara granițelor țării, relațiile de conviețuire și concurență stabilite în țară între meșterii români și cei străini și învățămîntul profesional din Moldova secolului trecut. Aceste căi se întrepătrund și se completează, dar le prezentăm separat pentru a evidenția particularitatea și importanța fiecăreia.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

Cea mai veche dintre căile pătrunderii elementelor germane este comerțul. Dovedite documentar încă din secolul al XVI-lea, aceste relații, mai ales între Moldova și sașii transilvăneni, se modifică în secolele al XVIII și al XIX-lea în sensul că, mai întîi întîmplător, apoi sistematic și aproape exclusiv, partenerul de comerț devine industria austriacă și germană, nu numai prin aceea că Transilvania trecuse sub stăpînirea austriacă, ci și prin interesele negustorești ale românilor către Viena și Leipzig. Din centrele industrial-comerciale amintite se aduceau și mașinării sau unelte de fierărie, a căror nomenclatură germană, chiar dacă nu se impunea în limba română numai pe această cale, contribuia la întreținerea unei atmosfere favorabile relațiilor comerciale româno-germane în general [28] și stabilizării împrumuturilor terminologice în special [29]. A doua cale de pătrundere a termenilor germani în terminologia fierăriei, contactul în țară dintre meșteșugarii români și cei străini în timp de un secol, este mult mai importantă pentru consecințele sale lingvistice. Chiar înainte de stabilirea consulatelor străine în Principate, în Moldova și în Țara Românească se aflau destui străini. Un cunoscător al epocii, D. Z. Furnică, avansa chiar ipoteza că acești străini, neputîndu-se ocupa cu comerțul, dominat de români, s-au orientat către diverse meserii, printre care și cele metalurgice [30]. Chiar dacă explicația orientării lor către aceste meserii este forțată, constatarea că și străinii se ocupau de ele este adevărată. Cu atît mai mult, în secolul al XIX-lea, în special în prima jumătate a lui, rolul întreprinzătorilor străini care prelucrau metalele era destul de important. Nu era vorba atît de număr, căci în această privință, pînă la treptata lor asimilare, au rămas în inferioritate față de colegii lor români, ci de calitatea lucrului lor, de înzestrare tehnică, de metodele de lucru superioare și de anvergura întreprinderii lor. Toate acestea au creat cu timpul un mare prestigiu acestor meșteri, încît în graiuri, ca și *țigan*, cuvîntul *neamț* este nu numai etnonim, ci și nume de agent. În concurența lor cu meșterii autohtoni, meșterii străini s-au impus nu numai datorită calităților tehnico-economice, enumerate mai sus, cît mai ales, așa cum am mai remarcat, diferențelor de condiție socială dintre ei și majoritatea fierarilor locali. Astfel că, în timp ce aceștia din urmă desfășurau o activitate de rutină [31], aproape neschimbată de decenii și se-

[28] Ibid., *Prefectura Iași*, an 1888, nr. 64, f. 7—8 : din cele 45 de mașini agricole cu aburi, aflate în plasa Bahlui, județul Iași, 3 erau aduse din Anglia, 1 din Germania și 41 din Austria. Ureche, *op. cit.*, XIII, p. 215—224 : „Tarifa cea nouă pentru sudiții austriecești ce s-au născut în leat 1818, martie 1. Pentru mărfurile ce vin".

[29] Arh. St. Iași, *Prefectura Iași*, an 1880, nr. 3, f. 3 și an 1892, nr. 123, f. 7—11, cei mai mulți furnizori de articole de fierărie din Iași aveau legături comerciale cu Viena și alte centre. Arh St. Bacău, *Prefectura Bacău*, an 1913, nr. 34, f. 7.

[30] D. Z. Furnică, *Industria și dezvoltarea ei în Țările Românești*, București, 1926, p. 34—35.

[31] Arh. St. Iași, *Mitropolia Moldovei*, nr. 61, an. 1816, f. 29—31, din condica de cheltuieli ; ibid., *Documente*, pach. 544, nr. 23 : „1845. Miclăușenii. Tablă de

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

cole, în timp ce unii dintre ei, stabiliți în orașe, aveau de înfruntat exploatarea stăpînului și restricțiile autorităților [32], colegii lor nou veniți, nestingheriți de administrație (sînt cazuri cînd sudiții abuzau chiar de aceste condiții lesnicioase [33]) și de reglementările breslelor pămîntenilor [34], ocupau pozițiile-cheie ale profesiei. Într-adevăr, pînă în 1840 mai ales (cînd școala de meserii nou înființată începe să primească unele comenzi spre execuție), dar și după această dată, nu exista lucrare mai importantă — comandă a statului, a particularilor sau inițiativă economică a vreunui boier — pentru îndeplinirea căreia să nu se facă apel la meșterii străini [35]. Această concurență terminată încă înainte de a începe (căci țiganii, care constituiau majoritatea fierarilor la noi, erau să

încărcături ale herului și scăderea", din care spicuim cele mai obișnuite lucrări executate de țiganii fierari: blehuitul și legatul roatelor, prefăcutul unui hîrleț, a 9 sape, înnăditul fiarelor de plug, confecționarea de potcoave, caiele, cuie, piroane, ținte, cercuri de ciubere, „șuruburi de muterci", gratii și punți la două sobe" etc.

[32] Ibid., *Eforia Iași*, an 1836, nr. 26, f. 323: jalbă a unui Pascal Botoșăneanu împotriva vecinului său Costache Gheorghiu care „....au făcut niște binale acoperite cu scînduri... în care au așezat un țigan hierariu"; an 1837, nr. 16; jalba lui Dimitrie Fieraru, rob al Mitropoliei, împiedicat să-și facă un bordei în dosul uliței Tîrgului de Sus „....ca să mă pot hărăni cu meșteșugul meu fherăria..." (f. 209); la fel, jalbă a lui Neculai Heraru ,rob al lui Tudoriță Balș, pentru un bordei în Rufeni „în care să-mi lucrez herăria" (f. 1147); situații asemănătoare la anul 1839, nr. 3, f. 278, 305, 356, 869.

[33] *Ibid.*, an 1843, nr. 5, f. 390; în cvartalul 1 nu se permitea construirea de fierării din cauza primejdiei de foc, pentru care comisarul raporta: „....vroind a îndatori pe Ioan Crăste a desființa herăria ce au făcut au și înfățișat patentă din următorul an că este supus prusesc, fiind numele său nemțesc Iohan Friidrih"; deși în principiu supușii străini nu aveau voie să-și ridice construcții personale, mulți călcau regula, precum: Șmil Tinichigiul (an. 1844, nr. 45, f. 8) caretașul Iohan Copacinschi (an 1837, nr. 16, f. 882), Criste Rainiche, caretaș (f. 93) ș.a.

[34] Străinii se organizaseră în bresle separate, cum era, de pildă, breasla tinichigiilor evrei din Iași, ibid., *Secretariatul de Stat*, nr. 1121, f. 1, an. 1844.

[35] *Ibid.*, an 1836, nr. 32: pentru facerea unor coturi de fier se arată amatori diferiți meșteri străini (f. 12) iar la licitație „....dintre toți meșterii au lăsat mai jos preț neamțul Ferdinant Lenț" (f. 15); pentru executarea a 2000 de dimerlii de fier după „proba ce se află în Eforie făcută de meșterii nemți, iar nu de alții" (an 1840, nr. 21, f. 11) dintre alți amatori ca Isac Rozinștain (f. 2), Froim Cărămidaru (f. 7) ș.a. cîștigă Leiba Carniol (f. 12), care va lucra cu mai mulți lucrători, printre care și Avram Tinichigiul, „alcătuit" și de aga Scarlat Ruset a-i face „o mașină de velniță" (f. 162); „neamțul" Alexandru primește fier pentru a lucra la velniță în 1847 (*Documente*, pach. 597, nr. 161, 162, 220), la fel „neamțul" Iohan (pachet 580, nr. 28), Friedrich Schröder lăcătuș se învoiește în 1848 cu N. Roset Roznovanu pentru lucrări (pach. 633, nr. 124, orig. german), Anton König execută din fier un balcon și o scară (pach. 467, nr. 70), iar logofeteasa Profiriță Ghica face contract în 1858—1859 cu Iancu Herșcovici Alămariul (pach. 509, nr. 126) și cu Iosif Givinschi lăcătuș (nr. 136) pentru lucrare de sfeșnice; hatmanul Iordache Costache face cerere „....ca să fie voie a înființa o hamernă fabrică de ciocane pentru prefăcutul armii stricate în țară..." și anumite păsuiri „....urmînd a avea simțitoare cheltuială cu aducerea meșterilor străini și a mehanizmului", *Secretariatul de Stat*, nr. 787, f. 1—4, an 1841; logofătul Costache Conachi se plînge de greutățile întîmpinate în propășirea fabricii de fier de la Negrișoara, ținutul Sucevei, de unde, „meșterii nemți... au răpit o mulțime de fierărie", iar dacă nu i se va rezolva favorabil cererea, va ceda întreprinderea „megieșului fabricant domnul Manț", *ibid.*, nr. 1 și 4, an 1846—1847.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

fie eliberați masiv abia după 1859 [36]), în asemenea condiții de inegalitate economică și socială, nu numai tehnică, nu putea să nu dea cîștig de cauză, cel puțin în Moldova, mereu meșterilor străini și urmașilor lor de mult asimilați sau măcar naturalizați. Chiar dacă specialiștii de origine etnică neromânească s-au mai afirmat în meșteșugurile prelucrării metalelor și în primele decenii ale secolului nostru [37], prin faptul că între timp se ridicaseră numeroși români cu temeinic meșteșug (învățat de multe ori de la colegii străini sau de la elevi români ai acestora) iar străinii, stabiliți de multă vreme (mulți chiar născuți în Moldova), se amestecaseră cu localnicii [38], meșteșugul cel nou a încetat cu timpul de a fi al străinilor. Dispărînd treptat distincțiile între protagoniști și, astfel, protagoniștii înșiși, putem spune, referindu-ne la primele decenii ale secolului nostru ca sfîrșit al procesului în discuție, că s-au impus nu diferite grupuri etnice reprezentative, ci de fapt noua tehnologie, cu timpul generalizată, și terminologia corespunzătoare.

Ca urmare a dezvoltării economice interne, dar și sub influența acestui contact dintre meseriașii români și urmașii celor veniți la mijlocul secolului al XIX-lea, la începutul secolului nostru în Moldova lucrau numeroși fierari profesioniști (trăiau numai din meserie, lucrau la comandă, dar și pentru piață, aveau atelier propriu). Astfel, într-un inventar statistic al industriei mijlocii și mici (meșteșuguri fără mecanizare) din județul Iași de la 1901 [39], sînt consemnați, în mai fiecare comună rurală, cîte unul sau mai mulți fierari, potcovari, tinichigii, caretași, lăcătuși în imensa lor majoritate purtînd nume românești, de naționalitate și cetățenie română. Se pare totuși că meșteșugarii evrei, atîți cîți erau, se stabiliseră în tîrgurile județului (Podu Iloaiei, de exemplu). Repartizarea românilor în satele și comunele mai izolate nu a însemnat însă o izolare a meșterilor români, ci o revenire în locurile natale, un viguros plonerat. Rezultatele anchetei indirecte asupra fierăriei rurale din Moldova sînt categorice măcar în privința constatării că,

[36] În număr redus, țigani dezrobiți se întîlneau și mai înainte, cum erau, la Tîrgu Frumos, în 1844, fierarii Miron Nica, Gheorghe Antica, Dumitru sin Vasile Irimia, Gavril sin Iordache Radu, Gheorghe al lui Ștefan, Avram sin Gheorghe Hîrdan, ibid., *Isprăvnicia Iași*, nr. 2167, f. 141; unul dintre ei repara, la 1850, uneltele pompierilor de acolo, ibid., *Secretariatul de Stat*, nr. 1648, f. 4. După eliberare „s-au adaptat ușor evenimentelor, așezîndu-se la marginea tîrgurilor și satelor și exercitîndu-și meșteșugurile", Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, 1939, p. 119.

[37] Furnizori de fier de potcoave și caiele, de cărbune de fierărie și alte materiale ai Primăriei Bacău erau, la 1901: Goldenberg, Bercu Manase, Feiwis Klein, iar „maistrul fierar Anton Fester" repara cotiugile, harabalele și camioanele Primăriei (Arh. St. Bacău, *Primăria Bacău*, an 1901, nr. 53, f. 29, 42, 50—57, 73, 77); plîngîndu-se de concurență, fierarul Ion Pachițanu „...vin a vă ruga să binevoiți a mă avea în vedere asupra lucrărilor de fierărie din județ", ibid., *Prefectura Bacău*, an. 1914, nr. 1, f. 8; *ibid.*, an 1924, nr. 7, f. 13—18, 25, 27, 31.

[38] Arh. St. Iași, *Prefectura Iași*, an 1898, nr. 71, cu tabele de străinii așezați vremelnic și cei stabiliți definitiv în județul Iași. Ultimii au venit de 4—26 de ani ori s-au născut în Moldova și, în marea lor majoritate, nu sînt supuși străini. Nici cei așezați vremelnic (ne referim totdeauna numai la fierari, mecanici, tinichigii), deși austrieci, germani sau poloni, nu au întotdeauna cetățenie străină.

[39] *Ibid.*, an. 1901, nr. 45, f. 112—226.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

în toate satele unde există, fierarii, indiferent de originea sau de pregătirea lor profesională, cunosc cam aceeași terminologie, semn că între meșterii români și cei străini au avut loc contacte plenare și de durată.

A treia cale de pătrundere a elementelor austro-germane în terminologia fierăriei meșteșugărești din Moldova a fost învățământul profesional. Inaugurat cu școala de artă și meserii din Iași la 1840 și dezvoltat apoi și în multe alte centre, învățământul profesional și-a propus ca scop și a realizat calificarea unui mare număr de pământeni în ocupațiile meșteșugărești. Conștienți de noutatea și dificultatea țelului, primii lui organizatori au apelat la specialiști instructori străini [40], care au transmis tehnologia germană din locurile de unde veneau [41]. Absolvenții recrutați din toate ținuturile Moldovei și stabiliți, după terminarea școlii, în locurile de obîrsie [42], și-au însușit această tehnologie. La terminarea învățăturii, absolvenții primeau ca ajutor inventarul esențial al ocupației lor [43]. Cunoscute încă din școală, aceste denumiri în limba germană ale uneltelor erau transmise de maiștrii români generațiilor de ucenici pe care îi instruiau în atelierele proprii. Ținînd seama de numărul relativ mare de școli profesionale cu secții de fierărie care au

[40] Ibid., *Secretariatul de Stat*, nr. 754 : „...o școală de arte și meșteșuguri sub direcția d. Mihailic de Hodocin în care totodată să se învețe de la meșteri ghibaci... aduși din țări străine meșteșugurile precum se practisesc pe la fabrici și anume : lăcătușeria cea fină, rotăria mecanică, fierăria, săidăcăria, stoleria și strungăria în lemn, metal etc. toate acestea spre facerea uneltelor de agricultură, de mașine și alte folositoare lucruri" (f. 7, an 1840) ; școala a fost în atenția multor amatori de antrepriză, ca frații Iosif și Franț Culinschi (...iscăliții, pe lînga propria lor fabrică ce au la Viena, avînd și comunicații și cu alte fabrici din Germania, Paris, Londra, doresc a primi... direcția acestui așezămînt...", f. 107, an 1851), Martin Romanovici („Ca unul ce m-am ocupat cu mecanica și cu industria, doresc și eu a lua această antrepriză...", f. 110, an 1851) și a avut, succesiv, mai mulți directori (Tiță Căliman, Eugeniu Alcaz, Cristian Virt-Pester), ultimul, supus prusian, declarînd pe la 1859 : „...am adus din țări străine cu mari cheltuieli 30 de maiștri iscusiți împreună cu un tehnic expert diriguitoriu" (f. 218—221), „...am adunat felurite materiale, instrumente, mașinării, am adus maiștri de la Viena și din toată Germania..." (f. 337).

[41] *Ibid.* : la examinarea, în 1850, a viitorilor absolvenți, „16 dintre tinerii trimiși pe conta Eforiilor s-au învrednicit a căpăta pentru a lor cunoștințe atestaturi de maiștri iscălite de direcția școalei, de comisia examinatoare ce s-au numit din deosebiți *maiștri străini*" (s.n.), „pe lîngă care, apoi, potrivit lor în cîtime anume însemnată de maiștrii examinatori" (f. 65) ; la o evaluare a inventarului școlii, în 1858, sînt desemnați ca experți meșteri străini : „Tribunalul... au cerut mai întîi relații de la mai marele staroste cu lămurire de experții ce se cer la prețăluire și d-lui mai marele staroste... au împărtășit știința că experții, cunoscători de așa lucruri ca acelea ce pot fi la școala de arte, nu pot să se găsească între breslele pămîntene, decît de asemenea trebuință ar fi buni d-lor Iohan Capucinschi, Vizente și Netner, caretași supuși austrieceși..." alături de care este numit și Iacob Lăcătușu (f. 321), iar pentru mașini „Geldner, inspector la moara cu vapori și d-lui St. Miler" (f. 328).

[42] Ibid., *Eforia Iași*, an 1842, nr. 25, f. 70 ; *Secretariatul de stat*, nr. 754, f. 68, an 1850.

[43] Ibid., *Prefectura Iași*, an 1903, nr. 47, f. 2 : „Frații Goldenberg", magazin de fierărie și articole tehnice, dădea absolventului fierar Andriescu Gheorghe un foiu simplu, un hambos (nicovală) grea de 50 kg., una șurubelniță pentru osii completă.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

funcționat în Moldova în tot timpul acesta (a doua jumătate a secolului al XIX-lea — prima jumătate a secolului al XX-lea) [44], ca și de faptul că tehnologia și terminologia învățate erau germane, putem aprecia rolul important pe care l-a avut învățământul profesional în pătrunderea elementelor germane în terminologia românească a fierăriei. În inventarul general al școlii județene de meserii din Bucium se întîlneau, la 1897, următoarele unelte și materiale folosite în atelierul de fierărie: „ciocan de potcovală, cuțitoaie de potcovală, foi cilindru cu forma lui, 3 ambose, foșloage, ciocane de mînă, bor-mașină cu roată, șraftoace, șnaidaism cu borul ei, chei franceze, zeț-hamer, Graif-țigle, vătrar pentru vatră, fer pentru ars borte, 8 ștecle pentru ambos, mutramăr mare, splintamer, Mutăr-dornire, Lohring, Inventaisme pentru boruri, naglaism, dornir în șase muchii, una ștecă și șlict-hamer, ventaismă mare, șaibă pentru bătut bucșa, ambos de 200 kg., scoabă pentru îndoit șina, Bont-hamer și ștecla lui, una ștecă de dric și una ștecă de osie, 3 ștecă pentru ambos, clește pentru foc, cinci dălți, un raibur și un dornir, scaune pentru potcovală, șurubelniță cu bor și ventaismă (f. 448), pile și dălți de diferite forme și mărimi, 1 ștecă pentru arcuri, un clomb, ghevent-boruri, 4 hartmaisle, un cuibar, șrot-hamere, mașină de făcut șuruburi la potcoave, chei de strîns muterci, 1 Naglaismă, ciocan de făcut șuruburi la potcovală, 1 Matrice, nouă boruri, 6 hart-maisle și un cherner (f. 449), 3 mit-hamere, 3 hant-hamere, 1 șlict-hamer de osie, șpiț-hamăr (f. 450) etc." [45]. Instrumentele și materialele necesare (mangal de pămînt, f. 86, pacuri mituri, f. 296, 4 bucșe, 3 kg. muterci, f. 327) erau furnizate de diferiți negustori locali [46], cei mai mulți aprovizionați cu mărfuri din Germania și Austria. Tot ei furnizau școlii, pentru înzestrarea absolvenților și pentru premiile elevilor [47], unelte din magazinele lor.

[44] În afară de școala amintită, în Moldova au apărut spre sfîrșitul secolului trecut multe altele, cum ar fi acelea din Fălticeni, Bacău, Botoșani, Dorohoi, Tîrgu Frumos, Bîrlad, Focșani, Galați, Roman, Bucium—Iași („Revista industrială Arte și Meserii", director ing. V. Mișicu, Galați, 1930, nr. 135—136, p. 16, de aici încolo cu prescurtarea „Arte și meserii"). La școala din Galați, pe la 1893, „elevii lucrau intens la comenzi felurite la care se tocmeau și maiștri din oraș, nemți, români, de la care elevii furau în grabă meșteșugul" („Arte și meserii", 1927, nr. 100—102, p. 7), primii maiștri instructori fiind Albert, Mercofer, Bergher, Voitovici, Gogolovschi, Filip (*ibid.*, p. 11). Elevii școlii din Bacău, între anii 1931—1940, făceau practică la C. Munteanu, Metalurgia A. Davidovici, Fabrica Letea (Arh. St. Bacău, *Școala profesională*, an 1939—1940, nr. 1, f. 78), Herșcu Schwartz (*ibid.*, f. 110), Iancu Moisă (*ibid.*, an 1933—1934, nr. 2, f. 52) și I. Stan (*ibid.*, f. G). Informații asemănătoare se dau și despre fierari anchetați recent: „fierarii Zglobiu Ion (Vînători) și Rusu Petru (Bucium) sînt absolvenți ai școlilor de arte și meserii, unde au avut maiștri străini, în special nemți (Neagu, *op. cit.*, p. 9): „Meșterul anchetat se numește Sterian Dănăilă, în vîrstă de 62 de ani, care locuiește în această comună [Pechea, județul Galați, n.n.] și lucrează de 40 de ani. Meseria și-a însușit-o în orașul Galați la Albert Kunst" (Dănăilă-Lazăr, *op. cit.*, p. 15).

[45] Arh. St. Iași, *Prefectura Iași*, an. 1897, nr. 9, f. 448—449.

[46] *Ibid.*, an 1880, nr. 3, f. 3; *ibid.*, 1892, nr. 123, f. 7—10.

[47] *Ibid.*, an 1897, nr. 9, f. 113: „una șurubelniță cu ghivent în dreapta și în stînga, cu 10 perechi bacuri și 20 boruri ghivintuind diferite grosimi [...] un nithamer de 500 gr", ca premii acordate celor mai buni elevi.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

Înlocuirea, cu vremea, a cadrelor tehnice (maiștri) străine de la școlile profesionale cu români sau naturalizați (este una din condițiile concursului pentru postul de maistru fierar la școala din Bucium, în 1896) ar părea, în mod logic, că va duce la înlocuirea termenilor străini germani cu alții românești sau francezi, dar, întrucît acești noi instructori români cunoșteau, ca absolvenți mai vechi ai școlilor din țară sau din Austria[48], tot terminologia austro-germană și ei au contribuit la răspîndirea aceleiași terminologii ajunse, în rostirea lor, și mai puțin exacte. În fapt, abia în ultimele trei-patru decenii în școlile profesionale este însușită terminologia oficială ; de pe la 1920, pînă pe la 1950 terminologia oficială din manualele și îndreptarele școlilor profesionale a coexistat cu terminologia de atelier transmisă oral cu numeroase elemente germane, atît de puternică a fost tradiția școlii profesionale a secolului trecut.

La învățarea fierăriei prin școli profesionale s-a adăugat, încă de la începutul secolului al XIX-lea, ucenicia de atelier, această formă ducînd și ea la răspîndirea rapidă și durabilă a denumirilor germane. Astfel, în jurul anului 1850, un Vasile Fieraru, probabil fost ucenic al unui meșter străin, avea ca fiare de lucru : „1 foale mari, 1 ilău mare și un ambus, 1 clește de Linț, 2 ciocane, din care unul mai mare, 3 dălți care le zice mutramuri, unu taie la lat, unu la dat [...] și una la rotund, 3 chei de mutelce, 2 heră, unu brendur și un dorn, o glubă [clupă], adică șurubelniță mare, 2 clești de [...], 1 cruce care face șuruburi, 2 botcoave pentru strins șina, 1 her ce îi zice naglas ce face șuruburi, 5 chile [pile], din care 2 mari și 3 mici“[49], iar mai tîrziu, la 1900, în atelierele Bistrița din Bacău se găseau printre altele : „forji furnizate în anul 1890 din Belgia, foale de suflat vechi din 1882, forji portative din 1880, un born-machin burghiu cu volant, menghine uzate, menghine banc, burghiu bastard cu coarbă, nicovale, colțar de fier mare (vinclu), cruci de ghiventuit, vătraie de fier pentru forjă, lopeți de luat cărbuni, contra-butrole, buterole de nituit, compase drept și rotunde, cerc pentru găurit cilindri, ciocane mari pentru fierărie, clești diferiți pentru lucrat la forjă, burghie diferite de găurit, ghizincuri de pus în nicovală, ghizincuri cu coadă, butrole diferite de făcut capuri de nit, dornuri (priboaie) fără coadă, dornuri cu coadă, ciocane de mînă de lucrat la foc, naglaise de făcut capuri la cuie, dălți cu coadă, dălți de curățat și tăiat (de clește), chei franceze vechi, chernere sau punctatoare dălți cu coadă 1/2 rotunde, dălți de pus în hambos, ciocan de arămit, chei diferite pentru mutelci, diferite chei ordinare, o tocilă, 2 fil a

[48] Arh. St. Bacău, *Școala profesională*, an 1949, nr. 1, f. 146 : școala avea ca profesori și instructori (în paranteză, pregătirea lor profesională) pe Nicau Vasile (subinginer), Ursulescu Traian (absolvent al liceului industrial), Pantelimon Constantin (absolvent al școlii superioare de arte și meserii), Beșleagă Vasile (tot așa), Andriescu Vasile (absolvent al Școlii Mecanice din Viena), Mocanu Jenică (absolvent al școlii industriale de ucenici), Rozental Iancu, Pincu Pincu și Schwartz Pincu (fără pregătire specială) ; *ibid.*, f. 136—149, pentru patronii instructori.

[49] Arh. St. Iași, *Documente*, pach. 432, nr. 183.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

plomb, ciocane Zets Hamere de netezit, ciocane numite Balhamere, pene dălți cu coadă, clupă mare de ghiventuit cu borurele și bacurile ei, 2 compase șublere de luat dimensiuni, colțar fals sau smigă (?), foarfec de tinichigerie, flaicovn sau menghină mică veche, clește de strîns șuruburi la curele, burghie centrale, englezește, cu lingură, hambos de 202 kg., clupă mare de tăiat ghivind, nicovală mică de 67 kg., filiere de făcut ghivind, foaie mică de aprins cărbuni, tocile mici smirghel, ferestrău de tăiat metale, pile diferite, dălți de oțel făcute la atelier, mașină de făcut ghevind cu aburi, born mașin mare de purtat cu mîna, presă de găurit pentru campanie, mașină de găurit numită duplex, bacuri de ghivenduit pentru mașina de ghivenduit Halle S. A., nicovală mică de companie (sic !), nicovală de tinichigerie (sperkorn), 15 bucăți raiborure de lărgit găurile, minghine mici sau flaicovne, nituri, piuliță, rondele, corniere, țaigram sau dulap de ținut instrumente. . ." [50].

Cele mai multe dintre denumirile întîlnite în inventar erau termeni aparținînd „vorbirii de atelier", care, decenii de-a rîndul, s-au transmis oral, în forme aproximative și diferite de la atelier la atelier, de la meșter la meșter. În această situație, în prima jumătate a secolului nostru, cînd a început să se pună problema unificării și normării terminologiei tehnice, diferiți specialiști, în acțiunea lor puristă, se loveau de forța tradiției centenare [51]. Împotrivirile oficialităților tehnice dovedeau cu atît mai mult că această terminologie neoficială se impusese pe la începutul secolului în fierăria meșteșugărească și industrială. Orice lucrare, îndreptar modest de atelier sau savant lexicon tehnic, a trebuit, pentru a-și atinge scopul (predarea de cunoștințe practice sau inventarierea tuturor termenilor folosiți real), să țină seama de existența de fapt a terminologiei de atelier [52]. Indiferent de originea ei românească sau străină, de proprietatea sau improprietatea termenilor, de forma lor corectă sau greșită, terminologia de atelier formată din numeroși termeni germani corupți s-a perpetuat din generație în generație și, coborînd din școli și fabrici în fierării sătești, s-a răspîndit în toată Moldova.

---

[50] Arh. St. Bacău, *Prefectura Bacău*, an 1899—1900, nr. 2, f. 7—11, 22.

[51] „Revista industrială. Organ pentru popularizarea științelor industriale", director I. P. Condiescu, București, 1898—1939 în continuare „Rev. ind."), XXIV (1922), nr. 2—3, p. 21 : „...nu avem în limba românească, cu toți cei 40 de ani de industrie, o nomenclatură a sculelor și materialelor în românește... lucrătorii, trecînd din atelier în atelier, numind aceleași scule cu nume diferite sau greșite, nu fac decît să împiedice împrăștierea cunoștințelor folositoare...". Urmează cîteva exemple de asemenea denumiri : „Ciocan de ajutor, numit în atelier forșlaghamăr sau foramăr ; ciocan de mînă, numit în atelier hantamăr ; ciocan de nituit, numit în atelier nithamăr" ; Dem. Urmă, *Manualul fierarului*, București, 1943, p. 521 : „Limba fierarului, ca a mai tuturor meseriașilor noștri, este — din nefericire — năpădită de o serie de cuvinte străine, cele mai multe de prisos... Mai ales sculele și unele operații sînt denumite cu cuvinte luate din limbi străine... Iată cîteva cuvinte de origine germană : zețhamăr = ciocan (planator) patrat ; a crăițui = a răzui, uaizăn = fier U ; cherner = punctator ; șreht = oblic ; hiț = topitură, văpaie ; a răibălui = a aleza, a sfaițui = a lipi, a suda, a șpringui, știft etc.".

[52] *Ibid.*, p. 498 : „Fierarii zic — *hițul* are întîietate" ; *Tehnologie și lăcătu-*

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

Se poate spune că influența austro-germană s-a exercitat asupra fierăriei românești în timp (prin legături comerciale și economice seculare), în spațiu (prin conviețuirea și colaborarea pe tot cuprinsul țării, a fierarilor străini și români) și intensiv (prin învățămîntul profesional). Această influență, căreia i se datoresc numeroase denumiri germane în terminologia meșteșugărească (mai tîrziu, mai ales rurală) a fierăriei, a fost directă, la nivelul contactului dintre meseriași.

Se cuvine a analiza pe scurt și influența germană cultă asupra terminologiei fierăriei, cu atît mai mult cu cît a fost uneori invocată [53], Pornindu-se chiar de la grafiile termenilor germani din amintitele inventare, se poate aprecia că aceste grafii, în unele cazuri, amintesc vag de grafiile din limba de origine, ceea ce presupune un contact, dacă nu permanent, măcar întîmplător, al meșterilor români (care în general nu cunoșteau germana) cu materiale tehnice germane scrise. Mai de grabă însă, aceste rudimente de germană scrisă reprezintă ceea ce a rămas din zestrea tehnică a meșterilor germani și austrieci, transmisă și pe cale scrisă, prin școlile din secolul trecut, învățăceilor români. Că aceasta nu este influență cultă propriu-zisă, ci o formă scrisă a influenței populare este evident de îndată ce comparăm aceste manuscrise (datorate unor cadre cu calificare medie) cu grafiile unor termeni tehnici germani din periodice și cărți tehnice de la începutul secolului nostru. Scrise de ingineri, dintre care unii cu studii în Austria sau Germania, cărțile și articolele tipărite (uneori traduceri din germană) redau mai corect, uneori chiar hipercorect, grafia germană [54]. Trebuie însă ținut seama de faptul că, la vremea cînd apăreau asemenea lucrări tehnice după model german, orientarea dominantă în privința dezvoltării tehnice era la noi

---

serie. Manual pentru școlile de tractoriști și șefi de brigadă SMT, 1953 : „Echerul se mai numește și colțar sau vinclu (p. 96) ...aceste dornuri se mai numesc și chernere (p. 110), ...ferăstraiele de mînă pentru tăiat metalele se mai numesc bonfaere (p. 116) ...răzuitoarele se mai numesc și șabăre" (p. 124) ; *Dicționar politehnic*. Elaborare și coordonare : Zisu Karniol, Carol Neumann, Radu Țițeica, București, Editura tehnică, 1957, 768, p., în care unele cuvinte-titlu sînt după precizarea autorilor, termeni de atelier : bomfaier, boraci, bormașină.

[53] Teofil Teaha, *op. cit.*, p. 65—78.

[54] T. Mucica, V. Husea, *Tehnologia lăcătușeriei. Manual pentru școlile profesionale și de meserii*, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1962, p. 128 : *abkant*. Comisia de stat a planificării. Institutul central de statistică, *Nomenclatura minimală a produselor și a utilajelor*, ed. a II-a, vol. 1, București, Imprimeria Națională, 1949, p. 124 : *dublu falz. Manualul sculerului universal*, București, Editura didactică și pedagogică, 1962, p. 270 : *raspel*. „Rev. ind.", 1910, p. 72 : *boltz (nasture)*. „Meseria. Revistă școlărească", Roman, 1934—1943 (citată în continuare „Meseria"), 1937, mai-iunie, p. 13 : *klamere*. „Rev. ind.", 1927, p. 114, *fier șmirkel*. „Arte și meserii", 1928, nr. 108—109, p. 16 : *ghewindbohr. Ibid.*, 1930, nr. 138, p. 10 : *burghiu de ghivent*, „Rev. ind.", 1921, p. 67 și „Meseria", 1938, iunie, p. 7 : *ghevint*, „Rev. ind.", 1908, p. 117 : *ghivind. Ibid.*, 1910, p. 22 : *oțel fluid (Flusstahl), oțel turnat (Tiegelgusstahl)*, „Meseria", 1935, nr. 9, p. 6 : *raibor* (alături de variantele *raibăl, raibal)*. Ibid., 1934, nr. 2, p. 11 : *țugling. Ibid.*, 1937, mai-iunie, p. 13 : *winclu, vinklu*. Alteori termenii germani tehnici corespund în mai mare măsură celor populari, dar traducerile și glosările însoțitoare le trădează filiera literară : *cuie spintecate (splinture), nicovale accesorii (stecluri diferite), mașini de stemuit* (în *Nomenclatura...*, p. 130, 129, 120), cu grupurile *sp-, st-* redate ca în scris, nu cu valoarea lor fonetică.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

spre tehnologia și terminologia franceză [55]. În aceste condiții, influența germană cultă asupra terminologiei fierăriei a fost neglijabilă. S-ar putea vorbi cel mult de o întărire, de o fixare a terminologiei de atelier în măsura în care termenii tehnici industriali s-au suprapus termenilor meșteșugărești. Astfel, termenul tehnic german *Gewinde* (și în compuși : *Gewindebohrer, Gewindekluppe)* a putut întări termenul meșteșugăresc mai vechi românesc *ghivent* (puternic concurat de împrumutul francez mai nou *filet)* și, împreună cu termenul meșteșugăresc, a putut da naștere unor contaminați : *ghevent, ghivint,* întîlnite frecvent în terminologia de atelier.

Procesul de constituire și răspîndire a termenilor de origine germană în fierăria meșteșugărească românească a fost continuu, în sensul că, după perioada pătrunderii lor, elementele germane s-au menținut mai bine de un secol. Comparînd atestările documentare din secolul trecut cu rezultatele din ancheta indirectă de fierărie, se poate constata faptul că aceste elemente germane din fierăria rurală actuală sînt aceleași cu cele din secolul trecut, singura diferență constînd în numărul foarte mare de variante actuale. În cazuri mai rare, vechi denumiri germane, după o perioadă de coexistență cu sinonimele românești sau franceze, au pierdut teren în fața acestora : *ventaizm* (cu variante *ghintaiță, inventaism* etc.) ; germ. *Gewindeeisen* este concurat la începutul secolului al XX-lea de termenul românesc *șurubelniță* (sau de calcurile după model german : *cruce de ghiventuit, clupă de tăiat ghivind)* dar și de *filieră de făcut ghivind* [56] sau, mai tîrziu, *filieră.*

Prezentarea cîtorva corespondențe între termenii de origine germană atestați documentar în secolul trecut și termenii folosiți în fierăria rurală actuală din Moldova demonstrează însă că de cele mai multe ori termenii vechi s-au transmis pînă în prezent și în evoluția lor au dezvoltat noi și numeroase variante [57].

Ambos, pl. *ambose* (cu variante : *hambos, ambus)* 'nicovală' < germ. *Amoß,* idem' în secolul al XIX-lea, iar în ancheta indirectă : *ambos, ambros, ambus, bamus, hambos, hambus, hamus,* cu plurale în *-e* și *-uri ;* în compuși : *abștoc, acștoc, amștoc* 'butucul nicovalei' < germ. *Amboßstock* 'idem'.

Balhamer, pl. balhamere ‚ciocan planator cilindric' < germ. *Ballhammer* ‚idem', cu corespondenți în ancheta indirectă : *bahamăr bahamer, balamer, balham, balhamăr, balmer, balhamer, balhamur, balthamăr, bamer, bartamăr, bolhamer, bulhamăr,* cu plurale : *balhamăre, bahamuri, balhamuri, balhameruri* etc.

---

[55] Fără a mai indica sursele (în general cele citate mai sus), amintim o mică parte din termenii tehnici francezi : *ajustaj, aplatiza, calibru tampon, echer, filiere cu bacuri prismatice, lineal, forja, stampa, ambutiza, matrița, canela, mandrine, poansonare, polizor, portfilieră, dresator de tablă, forjărie, forjar, forjă, buterolă, contrabuterolă* etc.

[56] Arh. St. Bacău, *Prefectura Bacău,* an 1899—1900, nr. 2, f. 7—11.

[57] Am folosit, pentru stabilirea etimonului german și a sensului, următoarele dicționare : *Dicționar tehnic german-român,* Editura tehnică, București, 1966 ; G. Brelow, H. Hoher, *Technologisches Lexicon, II Mechanische Technologie und Maschinenkunde,* Leipzig, 1883.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

Bormașină, pl. *bormașini* (cu variante : *borur-machin, bornmașin*, scris și despărțit : *bor-mașină)* 'mașină de găurit' < germ. *Bohrmaschine 'idem'*, cu corespondenți în ancheta indirectă : *bolmașin, bolmașină, bordmașin, bordmașină, bormașin, bormașină, bornmașină, bour mașină*, cu plurale : *bormașini, bormașine, bormașinuri, boruri mașină, boruri de mașin* etc.

Brendur 'vargă ascuțită, dorn folosit la forjă' <germ. *Brenn(er)-dorn* 'idem', cu corespondenți în ancheta indirectă : *bender, bendon, blendár, blendăr, blender, blendon, blendor, blendorn, blendur, blengher, blinder, brendor, brendár, brendă, brendăr, brendel, brender, brenden, brendern, brendol, brendon, brendor, brendorn, brendru, brendul, brendur, brendurn, brener, brenghen, brindel, brindorn, brindur, brunder.*

Cherner, pl. *chernere 'punctator'* < germ. *Körner* 'idem', cu corespondenți în ancheta indirectă : *chelnăr, chelner, chelneră, chelnir, cheltîr, chemner, chen, chenăr, chendel, chener, chermăr, chermer, chernár, chernăr, cherner, chernir, chilnăr, chirnár, chirnăr, chirner.*

Craismu 'daltă în cruce' < germ. *Kreuzmeißel* 'idem', cu corespondenți în ancheta indirectă : *claismaizăr, craismai, craismais, craismaisl, craismaizer, craisman, craismaz, crais mazer, craismazîl, craismăr, craitmahăr, craitmainăr, craiț, craițăr, craițer, craiț magher, craițmaier, craițmaiț, craițmaiz, craițmaizăr, craiț maizel, craițman, craițmazer, craițmezel, craiz maizer, craizmar, crasmadăr, crasmaizăr, crocmaizer.*

Dorn, pl. *dornuri, dornire* (cu varianta *dornir*, sg.) 'priboi' < germ. *Dorn* 'idem', cu corespondenți în ancheta indirectă : *don, dorm, dorn, dornă*, iar în compuși : *dornblender, dorn chernăr, dorn hamăr, dorn mut(er).*

Foșloage (pl.) 'ciocan mare de nicovală' < germ. *Vorschlaghammer* 'idem', cu corespondenți în ancheta indirectă : *farșlong, flașlag, floșlag, foșlog, forjaghamer, forșlac hamăr, forșlag (hamer), forșlah hamăr, forșleag, forșleg, forșlog, forțlaghamăr, foslac, foslag, foslang, foșac, foși lac, foșlac (hamer), foșlaf, foșlag, foșlagăr, foșlah, foșlahamăr, foșlang, foșlat, foșlav, foșleag, foșloc, foșlog.*

Hant-hamer, pl. *hant-hamere* 'ciocan de mînă' germ. *Handhammer* 'idem', cu corespondenți în ancheta indirectă : *antal, antamăn, antamăr, antamer, antambru, antamor, antamur, hamdur, hamtal, hamtamăr, hamtamur, hanctamăr, handhamer, handic, handtamăr, hanhamer, hantablu, hantam ;* pl. *hantamuri, hantamăr, hantamer, hantamos, hantamur, hantan, hanthamăr* (și *hant hamăr), handamăr, handamer, hanttamer, hatam, hatamăr, hathamîr, hatlam.*

Numeroase variante actuale sînt, chiar de la prima vedere, explicabile ca evoluții pe teren românesc : evoluții fonetice normale, o parte din ele, contaminări și etimologii populare, altele.

Ceea ce ne interesează însă la toate aceste variante și mai ales la primele atestări este aspectul lor fonetic originar datorat dialectului austriac, graiurilor germane din sud în general. Prezentăm cîteva fapte fone-

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

tice tipice care întăresc ideea caracterului austriac al împrumuturilor în discuție [58].

Ö, dacă în silaba următoare nu este *i*, se rostește *e* : germ. *Körner* =austr. *Kerna(r)* > rom. *cherner, chernăr* ; germ. *Stökel* 'nicovală ajutătoare'=austr. *Steck(e)l* > rom. *steclă, ștecă, șteclu.*

Diftongul *eu* din germana literară (rostit *oi, oai)* se rostește în austriacă *ai* : germ. *Feuerzange* 'clește de foc' > rom. *fairțanc* ; germ. *Zeugrahmen* 'dulap, raft de scule' > rom. *ţaigram* 'idem' ; germ. *Kreuzmeißel* > rom. *craismu, craiţmăisăl, craiţmaislu.*

Uneori diftongul *ei* se rostește în austriacă *a* : germ. *Nageleisen* 'mașină, dispozitiv de făcut cuie' > rom. *naglas, anglaz, naglaznic* ; germ. *Kreuzmeißel* > rom. *craismu, craismaz, craismazîl.*

Uneori *-er* în finală se rostește în austriacă *a* : germ. *Handhammer* > rom. *antal, hatam, hantam* ; germ. *Niethammer* 'ciocan de nituit' > rom. *nitam, nithamă.*

Grupul *-ng-* este în rostirea austriacă o nazală cu un element velar abia perceptibil : germ. *Blechzange* 'clește de păsuit' > rom. *blean, blecsan, blecțan, blecțanc, blegsan* ; germ. *Hufklinge* 'daltă de potcovar' < rom. *hauclin, oclinc.*

Oclusivele sonore, mai ales în poziție inițială sau finală, asurzesc : germ. *Handhammer* > rom. *hantam, antamăr, hantablu* ; germ. *Beißer* 'daltă de tăiat' > rom. *paiser, pasăr, paiz* ; germ. *Vorschlag (hammer)* > *forșlac, forșlah, forslac, foșac.* Acest din urmă fenomen este mai general, poate fi întîlnit în limba vorbită pe întreg teritoriul de limbă germană.

Destule sînt însă situațiile care nu reprezintă tratamentul fonetic din dialectul bavarez-austriac, ci rostirea din noua germană de sus. Acest amestec lingvistic inițial este probat, cum am văzut, și de izvoarele istorice consultate.

În încheiere, s-ar putea afirma că numeroasele elemente germane din terminologia actuală a fierăriei meșteșugărești au pătruns în cursul secolului trecut mai ales din dialectul austriac. Această pătrundere a avut loc, în condiții istorice și economice favorabile, pe calea raporturilor economico-comerciale româno-germane, a legăturilor directe dintre fierarii germani și cei români și prin învățămîntul profesional.

Caracterul predominant oral al acestor raporturi a sporit pe terenul limbii române diversitatea terminologică inițială. Dezvoltarea nenormată, în afara controlului oficialităților tehnice, a perpetuat și a facilitat proliferarea elementelor germane, devenite acum, multe din ele, de nerecunoscut. În sfîrșit, în decurs de aproape două secole este evidentă limitarea treptată a folosirii acestor termeni, de la industrie la meșteșugul urban și de acolo, în prezent, la cel rural.

---

[58] Julius Jakob, *Wörterbuch der Wiener dialektes*, 5 Auflage, Gerlach u. Wiedling, Wien, 1972 ; Friedrich Krauß, *Wörterbuch der nordsiebenbürglschen Handwerksprachen*, Siegburg, 1957.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)

ÉLÉMENTS ALLEMANDS DANS LA TERMINOLOGIE DE LA FERRONNERIE EN MOLDAVIE. APERÇU HISTORIQUE

RÉSUMÉ

A partir des conclusions des chercheurs antérieurs du problème, l'auteur se propose de présenter les façons concrètes dont les éléments allemands ont pénétré dans la terminologie de la ferronnerie en Moldavie.

A base de documents inédits du XIX-e siècle, on établit que ces emprunts ont été faits, au cours de tout le dernier siècle, par trois voies : les relations d'échanges commerciaux entre la Moldavie et les pays de langue allemande, la vie en commun et la collaboration étroite, sur le territoire de la Moldavie, entre des artisans roumains et de nombreux artisans étrangers, sujets autrichiens surtout, l'enseignement professionnel organisé d'après le modèle et avec des cadres venus de l'Empire Autrichien. L'intensité et l'importance de ces trois types de contact ont été différentes selon la période, mais les résultats de ce processus ont été tellement durables, que les termes allemands empruntés au siècle dernier se sont perpetués et ont développé de nouvelles variantes qui circulent encore, beaucoup sans être concurrencés par d'autres dénominations, dans la terminologie actuelle de la ferronnerie rurale en Moldavie.

En parfaite concordance avec les sources historiques, l'examen linguistique atteste les traits phonétiques et morphologiques autrichiens de ces emprunts, ainsi que le caractère populaire du contact linguistique roumano-allemand.

BDD-A1463 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:45 UTC)